Alexandru Simon, *În vremea lui Matia Corvin: treisprezece capitole despre limitele unei domnii*, Cluj-Napoca, Argonaut – Centrul de Studii Transilvane, 2024, 624 p.

Nu s-ar putea spune că Matia Corvin a stârnit foarte mult interes în rândul istoricilor români. Așa cum Alexandru Simon o afirmă „romanitatea (valahă) a lui Matia a fost cam singurul lucru pentru care putea fi lăudat monarhul" (p. 279). Într-adevăr, cu puține excepții, cercetările medieviștilor români au vizat relațiile regelui cu domnii Țării Românești și ai Moldovei, puțini fiind cei care au încercat să-l analizeze pe fiul lui Iancu de Hunedoara dincolo de cadrul relațiilor bilaterale (de exemplu, măsurile luate de Matia în regatul Boemiei tratate în cap. XII al prezentei cărți constituie o excepție). Alexandru Simon este printre puținii care i-au dedicat deja o lucrare monografică, precum și un număr consistent de studii[1], care au încercat să depășească viziunea limitată a relațiilor regelui cu Țara Românească și Moldova.

Cartea de față este, așadar, o continuare a acestor preocupări mai vechi legate de familia de Hunedoara, dar titlul și subtitlul ne avertizează însă că nu este vorba de o lucrare obișnuită. Ar fi vorba, potrivit cuvintelor autorului, de „o sumă de ciudățenii", a căror sfârșit este o concluzie neașteptată: „Matia a dispărut ca un infam și a supraviețuit ca un erou. Este un paradox cunoscut de destul timp şi rostit totuşi prea rar" (p. 559).

Departe de a fi rezultatul dorinței de a șoca, încheierea de mai sus, precum și întreg conținutul cărții invită la un moment de reflecție: cum ne raportăm la trecut, cum gândim și cum scriem istoria, ce alegem din biografia unui personaj sunt întrebări nerostite, dar care devin implicite în urma lecturii. Nu este însă vorba de o lectură ușoară. Cartea nu este propriu-zis o monografie a lui Matia, cât o sumă de medalioane menită să ducă la o mai bună înțelegere a personajului și a epocii. Cartea nu este nici o lucrare de popularizare. Așa cum ne-a obișnuit, Alexandru Simon își construiește textul prin apelul la un număr foarte mare de izvoare istorice și la o bibliografie impresionantă în fața cărora un novice se va simți, desigur, strivit. Chiar și un bun cunoscător al secolelor XIV–XV va avea de făcut față unui număr de provocări. Multe dintre izvoarele aduse în discuție sunt inedite sau prea puțin cunoscute. Autorul insistă chiar asupra necesității rediscutării corpusului de documente medievale (așa cum, de altfel, o afirmă „Cazurile arată încă o dată câte informaţii medievale trebuie (re)adunate şi analizate" (p. 76).

Alături de plusul de informație, în volum există un mare număr de idei, ipoteze, excursuri, care se îmbină cu firul principal al fiecărui capitol. Dacă se ia în calcul și aparatul critic, în care autorul face, pe lângă necesarele trimiteri, nenumărate comentarii și precizări, apare imediat în minte imaginea unei „păduri narative" (Umberto Eco) în care și un călător încercat s-ar putea rătăci.

Totuși, în ciuda provocărilor pe care *În vremea lui Matia Corvin* le pune în fața audienței, cartea merită citită mai ales de cei care au scris sau sunt interesați de istoria Ungariei, Transilvaniei, Țării Românești și Moldovei, de cruciada târzie, de relațiile papalității cu creștinii răsăriteni, de interesul statelor italiene față de evenimentele din Europa Central-Răsăriteană ș.a.m.d. Practic, întreaga carte este o întrepătrundere între evenimente regionale și cele derulate la scară europeană. Dacă în unele cazuri (asediul Rhodsului și al cetății Otranto în același an, moartea sultanului Mehmed al II-lea și războiul pentru succesiune care a urmat) corelațiile au fost făcute anterior, alte cazuri (cucerirea și jefuirea Kievului de către Mengli Ghirai în 1482 sau războiul Ferrarei 1482–1484) sunt ignorate, de regulă, de istoricii români.[2]

Capitolele cărții au ca punct de plecare un număr de studii publicate în reviste și volume colective, ceea ce poate explica de ce unele personaje, evenimente sau idei se pot regăsi în diferite segmente ale lucrării fără însă să fie vorba de repetiții supărătoare. Este vorba despre o reflecție continuă pe marginea unor subiecte, autorul completând sau nuanțând un punct de vedere formulat anterior.

Cum am amintit deja, baza documentară a celor XIII capitole plus părțile introductive și cele de sfârșit este copleșitoare. Chiar dacă, potrivit autorului, „sursele relevante din arhive şi biblioteci sunt încă departe de a fi cunoscute în integralitatea lor (şi probabil nu vor fi vreodată)" (p. 563) fiecare izvor nou pus în circulație permite istoricilor noi corelații, noi lămuriri, confirmarea unor aspecte cunoscute și, teoretic, noi ipoteze. Dintre nenumăratele informații noi mă opresc doar asupra

[1] Vezi, de asemenea, Ioan-Aurel Pop, *Hunedoreștii. O familie europeană*, Cluj-Napoca, Școala Ardeleană, 2020.

[2] Pentru felul în care aceste evenimente s-au răsfrânt asupra Țărilor Române v. cap. VIII (p. 315–316).

blazonului conferit de regele Aragonului, Ferdinand I de Aragon, fraților Gheorghe și Valentin, fiii lui Petru din Valahia, care s-au aflat în suita regelui Sigismund de Luxemburg în timpul vizitei acestuia la Perpignan în 1415 (p. 15). Armeriile conferite ar fi fost un scut de aur cu un negru etiopian ținând în mâna dreaptă o lance albastră și în stânga un scut de aceeași culoare. Alexandru Simon remarcă asemănarea cu unele steme atribuite Țărilor Române în armorialul conciliului de la Konstanz. Totodată, stema adusă în discuție elimină, cred, ipoteza extrem de alambicată construită pe simple presupuneri care atribuia stema cu capetele de negri unui dinast balcanic „aromân”[3]. Un alt izvor semnalat și discutat este scrisoarea lui Alfonso V-lea de Aragon către Iancu de Hunedoara (10 aprilie 1447), care pune în lumină intenția guvernatorului Ungariei de a-și trimite unul dintre fii la curtea regelui Neapolelui.

Demne de interes și alte informații ignorate mult timp din cauza „ciudățeniei” (pentru a folosi expresia autorului) lor. Este exemplul originii italiene a secuilor, a aceleiași origini atribuite lituanienilor, sau a identității lui *Thoenone dominus* menționat de papa Pius al II-lea în „Comentariile sale”. Pe urmele lui Nicolae Iorga, Alexandru Simon propune identificarea personajului cu Ștefan cel Mare, dar, spre deosebire de înaintașul său, autorul aduce în discuție stilul și sursele lui Enea Silvio Piccolomini (p. 153–155). Cu toate că subscrie părerii lui Iorga, Alexandru Simon prezintă și câteva argumente împotriva acestei identificări (157)[4]. Dincolo de acest aspect merită reținută concluzia formulată în privința rolului secuilor: „Priviţi pe baza surselor timpului lor medieval, secuii apar drept „o verigă între” Transilvania, Ţara Românească şi Moldova şi nu ca o enclavă între cele trei voievodate, adunate în Dacia (sub Matia) ori în România (recentă)” (p. 165).

Cartea nu se limitează doar la simpla prezentare și punerea în circulație a unor surse. Alexandru Simon este preocupat de mizele unui text și chiar dacă părerile sale nu vor fi larg acceptate (autorul cred că are deja o oarecare experiență în această privință) cred, la rândul meu, că a ne limita doar la informația transmisă de un izvor istoric fără să ne întrebăm cine a scris, cum a scris, pentru cine a scris, ce informații a avut la îndemână ș.a.m.d. înseamnă să distorsionăm prin simplificare textul respectiv. Autorul insistă, în două capitole distincte, asupra „detaliului” că istoria lui Bonfini este o formă revizuită a domniei lui Matia, iar rescrierea a avut ca miză câștigarea bunăvoinței lui Vladislav al II-lea. Constatarea este urmată de o analiză minuțioasă a diferitelor ediții ale lucrării lui Bonfini cu semnalarea unor diferențe semnificative.

În alte cazuri, Alexandru Simon discută texte care au putut oferi un model pentru autori de mai târziu. Punând în paralel o lucrare a lui Enea Silvio Piccolomini (1463) cu un raport prezentat de solul lui Matia, Francesco Fontana, ducelui Milanului în 1476, Alexandru Simon emite ipoteza că asemănarea „este mult prea mare pentru a nu vedea influenţa papei Pius (post iulie 1463) asupra textului aprobat de Matia şi prezentat de Fontana la Milano (în mai 1476)” (p. 227). Autorul insistă asupra implicațiilor acestei coincidențe și sugerează că o comparație între obligațiile secuilor, respectiv ale valahilor, față de regalitate nu ar fi lipsită de interes.

În alte cazuri asemănările dintre surse despărțite de un interval cronologic țin de valorile culturale îmbrățișate de autorii respectivi. De exemplu, dezgustul cardinalului Gabriele Rangoni pentru masacrele săvârșite de Dracula în Bosnia seamănă cu ceea ce Țepeș însuși povestește despre campania de-a lungul Dunării, fără a fi vorba însă de vreo influență. O dezaprobare similară poate fi regăsită, peste mai bine de un secol, în mărturiile toscanilor participanți la expediția în Țara Românească surprinși neplăcut de practica localnicilor de a aduna capetele adversarilor drept trofeu.

Alături de informațiile cuprinse în documente, autorul discută felul în care, uneori, sunt editate documentele medievale (de ex. la p. 19–20). În unele cazuri a putut fi vorba de omisiuni intenționate la transcriere (de ex. *Transervia – Transilvania*, n. 71, p. 139–140), ceea ce a dus la erori cronologice și, implicit, de interpretare. Pornind de la analiza unei alte erori (*in partibus transmarinis* sau *in partibus Trans(s)iluanis* în loc de *in partibus Treuisianis*) Alexandru Simon argumentează convingător că evenimente din vremea lui Ludovic de Anjou, care au fost plasate, de regulă, în 1358, au avut loc mai devreme, în 1346.

Pe lângă maniera în care, uneori, pot fi editate documente medievale este discutată și problema datării. Cazul cel mai relevant este cel al scrisorilor reginei Beatrice de Aragon adresate cumnatului

[3] Constantin Rezachevici, *Stema cu capete de negri: înlăturarea unei legende din heraldica românească nord-dunăreană*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol»”, t. XXIV/1, 1987.

[4] Problema lui Thoenon e atinsă și în capitolul V.

său Ercole d'Este și soției acestuia, Eleonora (sora Beatricei) datate îndeobște 1481 în funcție de data bătăliei de la Râmnic. Or, consultarea documentelor originale păstrate la Modena pune în lumină o mare problemă: documentele sunt datate 9 iulie 1480. Tot din iulie 1480 datează și scrisorile lui Matia Corvin către orașele Augsburg și Nürnberg în care sunt pomenite recente victorii din „Valahia și Bulgaria". Cum autenticitatea scrisorilor reginei nu poate fi pusă la îndoială, rămâne ca această „enigmă" să fie descâlcită cu toate că perioada în cauză este una extrem de complicată, așa cum o dovedește și analiza întreprinsă în capitolul VIII (p. 315–352). Dilema nu este ușor de rezolvat. Dacă dăm crezare datei epistolelor reginei, atunci data oferită de cronicile Moldovei pentru bătălia de la Râmnic devine îndoielnică. La fel de bine ar putea fi vorba de două înfruntări diferite în 1480 și 1481 (cum au fost cele din 1475 și 1476). La toate acestea se adaugă și tratatul încheiat de Mehmed al II-lea cu Ștefan datat de Aurel Decei în 1479, ulterior propunându-se anii 1480–1481. Soluția nu este deloc simplă, dar redeschiderea discuției asupra epistolelor reginei are meritul de fi semnalat această problemă de cronologie a domniei lui Ștefan cel Mare, după cum documentele în cauză pun și alte probleme prin terminologia geografică folosită.

Numărul mare de piese documentare este completat de o amplă bibliografie. Bagajul lingvistic de invidiat i-a permis autorului să analizeze punctele de vedere formulate de mai multe școli istoriografice. În final, Alexandru Simon nu și-a propus să găsească o formulă de compromis între acestea, cât să ofere propriile interpretări asupra problemelor studiate. Studiile incluse în volum ne îndeamnă să reflectăm la relația dintre informație și decizie politică, precum și la permanenta reconfigurare a raporturilor de putere dintre un monarh și supușii săi, dar și dintre diferitele facțiuni care acționau la curtea unui suveran. Exemplar în această privință este capitolul XIII – *Jurământul lui Ştefan cel Mare faţă de Ioan Corvin* – în care este analizat în detaliu felul în care au acționat diferiți actori politici implicați direct sau indirect în lupta pentru coroana Sfântului Ștefan după moartea lui Matia.

Unele dintre punctele de vedere formulate de-a lungul cărții ar merita reținute („Țepeluș" ar deriva din maghiarul *cipos* = *pantof* sau *cipes* = pantofar; există o asonanță certă între forma românizată a poreclei și *Cyppeles* din textul Beatricei de Aragon. Aș adăuga că nici o sursă nu afirmă că Basarab cel Tânăr ar fi pedepsit prin tragere în țeapă, ceea ce ar face greu de explicat porecla). Totodată, cred că Alexandru Simon are dreptate să afirme, pe urmele lui Martin Rady și Tibor Neumann, că Vladislav al II-lea nu a fost un suveran slab, așa cum este îndeobște considerat de istoriografia maghiară.

Alte păreri ar merita, poate, dezvoltate (de ex. ideea potrivit căreia Unirea de la Ferrara-Florența „a fost o afacere pontică pe care [papalitatea] a încercat să o poarte dinspre Marea Neagră asupra Europei" – p. 80 sau presupusa asociere la domnie între Vlad Țepeș și Basarab Țepeluș în 1476); în alte cazuri sunt puse sub semnul întrebării păreri cvasi-unanim acceptate în istoriografie (de ex. discuția din capitolul II despre ciumă ca presupusă cauză a morții lui Iancu de Hunedoara sau motivele pentru care Matia Corvin nu a reacționat în 1462 la tentativa eșuată a lui Ștefan de a cuceri Chilia).

În sfârșit, există situații în care am păreri diferite de cele exprimate de autor. Chiar dacă în timpul și imediat după bătălia de la Baia Ștefan cel Mare a putut avea probleme în Țara de Jos nu cred că acestea s-au permanentizat. O prelungită criză de autoritate în această regiune ar fi dus fie la apariția unui pretendent, fie la o revoltă deschisă, ceea ce nu s-a întâmplat; am de asemenea îndoieli în privința atitudinii lui Ștefan față de Țepeș în 1476 pentru că, în acel moment, domnul Moldovei avea nevoie de orice sprijin ar fi putut primi. Faptul că în scrisoarea către Brașov Ștefan numește Țara Românească *Valahia Mare* (caz excepțional) ar fi un indiciu în acest sens. De asemenea, nu cred că vinovat pentru cele întâmplate în 1484 a fost cancelarul Petru Varadi. Sunt de părere, în lumina mărturiilor reprezentanților venețieni în Imperiul Otoman, că Varadi a fost doar un țap ispășitor. După încheierea acordului cu Baiazid, regele Ungariei a încercat, fără succes, să negocieze o clauză specială pentru Chilia.

Față de aceste păreri diferite, cartea lui Alexandru Simon m-a îndemnat să reflectez asupra multor episoade din istoria Țării Românești și Moldovei și aceasta ar trebui să fie menirea unei cărți de istorie. Nu să caute o editură foarte bine clasificată, nu să fie inclusă în nu mai știu câte biblioteci (are vreo relevanță dacă o lucrare este în „n" fonduri de carte și nu este citită de nimeni?) ci să stimuleze dezbaterea fie prin punerea în circulație a unor documente noi, fie printr-o abordare nouă, fie – în sfârșit – printr-o îmbinare între cele două planuri. Cartea lui Alexandru Simon, *În vremea lui Matia Corvin: treisprezece capitole despre limitele unei* domnii, reușește cred acest lucru. Ea ilustrează, de

asemenea, cât de riscant este să considerăm orientările politice ale unui regat sau ale unui monarh drept ferm stabilite și durabile. Parcurgerea cărții sugerează că, în locul unor constante, domnia lui Matia Corvin pare caracterizată de flexibilitate și adaptare permanentă la context, calități care i-au permis monarhului să treacă cu bine peste multele momente dificile ale carierei sale. E posibil ca, din acest motiv, să fi apărut și paradoxul că Matia Corvin a supraviețuit ca un erou; asta poate și pentru că, pentru a împrumuta cuvintele unui personaj de ficțiune*, the heavens grant us only one life, but through books, we live a thousand*[5]. Iar regele Matia a trăit prin paginile multor cărți și probabil va mai trăi.

Ovidiu Cristea

[5] Jay Kristoff, *Godsgrave*.